

dogadaja” odnosno da “smo učili događaje i sopstvena imena ljudi, varoši, gradova i tako dalje.. Samo nismo učili života ljudskog – suštine istorije”.

Kako su nacionalni stereotipi neodvojiv deo nacionalizma i kako imaju dvostruku funkciju – nastali iznutra, da potvrde utemeljenost i argumentaciju nacionalizma, a analizirani spolja, da objasne njegove mehanizme – nužno je utvrđivanje veze između istorije kao nauke i nacije kao istorijskog subjekta. U tom smislu može se postaviti pitanje gde se “dodiruju” istorija i nacija? Odgovori na ovo pitanje su mnogostruki i mogu se relativno lako identifikovati: – nacija mora da ima svoju istoriju; najomiljenija je istorija “svoje” nacije; istorija služi da utemelji naciju u što je moguće dubljoj prošlosti; istorija mora da potvrdi kontinuitet ekskluzivnosti nacije; istorija mora da dokaže “karakterna” svojstva nacije; istorija je “odgovorna” za “karakterna” svojstva nacije; istorija mora da dokaže “karakterna” svojstva “drugih”; istorija je “odgovorna” za “karakterna” svojstva “drugih”; istorija obezbeđuje “prava” nacije; istorija mora da pokaže da je nacija u pravu...; ili: – nacija stvara svoju istoriju; nacija oblikuje svojim “karakternim” svojstvima istoriju; nacija ima najlepšu i najekskluzivniju istoriju; nacija je utemeljivač duboke istorije...

Iz ovog, samo delimičnog spiska odgovora jasno proističe da iz aktivističke nacionalne perspektive istorija ne postoji kao jedinstvena nauka, već kao parcijalna subjektivna disciplina sa nacionalnim zadatkom. Ova konstatacija je relevantna za temu o kojoj je ovde reč zato što, posmatrani u istorijskoj perspektivi, nacionalni stereotipi o “drugima” u velikoj meri duguju svoj intenzitet onim intelektualcima koji su upotrebljavali istorijska znanja (ili poluznanja) da dokažu utemeljenost određenih “karakternih” svojstava i svoje i drugih nacija.

Ovakav izbor teme (stereotipi) i objekta posmatranja (intelektualci) u istorijskoj perspektivi, uslovio je i nužnost praćenja sasvim specifičnog doživljaja istorije, nastalog u skladu sa subjektivnom vizurom iz koje je analizirana. Zato ovde neće biti reči o naučnoj historiografiji, već o razumevanju istorije kao “patriotske” discipline čiji je primarni cilj da utemelji poželjno viđenje “sebe”, “svoje prošlosti” i “svojih”, bilo istorijskih bilo etničkih “prava”. Dakle, neće biti reči o istoriji kao nauci saznanja i poznavanja prošlosti, već o “odbranaškoj” istoriji koja se doživljava kao disciplina koja ima samo pozitivne odgovore za “sebe” i samo negativne za “druge”. Jer, upravo je svojstvo nacionalizma da konstruiše istoriju kao nauku, koja, pošto uči, mora sadržavati samo pozitivno, lepo, samohvalu. I prirodno, takva istorija “drugog” uvek stavlja u inferioran položaj, i budući bez rodoljubivih ograničenja, vidi ga uvek gorim ali istovremeno i životnijim, nego što može biti viđena sopstvena idealna slika, tužno-smešna, nerealna, bizarna i bez dodirnih tačaka sa stvarnošću. Naravno, ne treba ni naglašavati da je kritička nauka odavno odbacila ovakav način mišljenja, da je ona razvijana paralelno sa “odbranaškom” istorijom i da je srpska intelektualna elita uvek imala svoje jako kritičko krilo koje se nije mirilo sa nenaučnim, proizvoljnim, dakle nacionalističkim pisanjem. Kao što je “pozitivni” profesor Velike škole u 19. veku Pantelija Srećković imao svog “negativnog” Ilariona Ruvarca, tako i savremeni, ovde navođeni autori, imaju “svoje” antipode. Kako oni i njihovi (suprotni) stavovi nisu predmet ovog razmatranja, ali kako je nužno ukazati na njihovo prisustvo i u prošlosti i danas, svako poglavlje stereotipa u ovoj knjizi biće započeto upravo tim kritičkim, nestereotipnim mišljenjem, koje i danas, kao i ranije nije izazivalo ništa drugo do “antipa(n)tiju” (I. Ruvarac) autora čija su mišljenja predmet ovog razmatranja. Pri tom, ne treba da čudi što će među njima povremeno biti navođeni i autori čiji će stereotipni sudovi, u drugom kontekstu, takođe biti citirani, što je učinjeno svesno, sa namerom da se ukaže na to do koje mere isti intelektualci, ako žele da budu “nacionalni radnici”, moraju da odstupaju od svojih naučnih stavova. Istovremeno, razlog što su kao predstavnici ove druge grupe navođeni isključivo stari autori, proistekao je iz potrebe da se pokaže da nije tačna moguća tvrdnja da su u prošlosti, o naciji, nacionalizmu, veri, “rasi”, jeziku, “drugima”... svi “mislili isto”, a da je stereotipno vrednovanje bilo opšteprihvaćeno ili čak da je ono i činilo samu osnovu “nacionalne samosvesti”. Nije bilo tako. Naprotiv, kritičnost starih autora često je bila veća, a upotrebljavana terminologija protiv stereotipnih sudova oštija, nego što je to danas slučaj.

Stereotipi

“Da čudne sličnosti i u imenu, i u radu i u sudbini među srpskim Pantom i hrvatskim Antom! Naš Panta je srpski Anta, a njihov je Anta hrvatski okrnjeni Panta, Panta je S...vić mlađi brat hrvatskom Anti a Anta S...vić stariji je brat našem Pantu, a čeda i emanacije su istog duha, istog otca i obojica rade isti posao i traže ‘bilja od omraze’ i seju isto seme: seme razdora među srodnom i najbližom braćom, među slovenskim plemenima na jugu – koja su upućena jedno na drugo” (Ruvarac, 1885).

“Bilo je malo čudno zvati na jednu manifestaciju jugoslovenskog rastrežnjavanja od šovinističkog pijanstva i one koji svakoga dana u svojim listovima vuku po blatu i ‘mongolske’ Bugare i ‘jezuitske’ Hrvate koje je ‘Austrija stvorila’” (Skerlić, 1905).

Ako pođemo od Volterovog stava da predrasude predstavljaju “mišljenje bez prosuđivanja” lako ćemo doći do suštine stereotipa koji iz njih nastaju, kao “šabloni koji daju uvek isti otisak” (Rot, 1994). Analizirani u istorijskoj perspektivi stereotipi se pojavljuju kao uprošćeni bespogovorni argumenti, tj. kao dogmatske automatske poštapalice. Dogmatske su zato što se o njima ne raspravlja, oni se podrazumevaju; automatske su zato što se o njima ne razmišlja, izlaze sami od sebe, spontano, iz glave; poštapalice su zato što se ubacuju tamo gde nema reči, gde se hvata vazduh, ispunjava prostor. U tom smislu nacionalni ili etnički stereotipi, kao najčešći oblik stereotipa predstavljaju osnovni element ispoljavanja nacionalističkog mišljenja i argument koji svojom pseudoutemeljenošću i automatizmom potvrđuje dogmatičnost nacionalističke ideologije. U krajnjoj instanci stereotipi o “sebi” i “drugima” nacionalizmu služe da potvrde ispravnost i